

คุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้อีสานในวัดอำมือง

Value and Aesthetic of the Wooden Buddha in Ah Mong Temple

กานต์ กาญจนพิมาย^{1*} ตรีนุชา สุขเกษม¹ อุษา กลมพันธ์¹ ศิริประภา รัตนรวมการ¹ และ ศิริประภา สันตะวงศ์¹

Kan Kanjanapimai^{1*}, Treechada Sukasem¹, Usa Klompun¹, Siraprapha Ratanaruamkarn¹, and

Siraprapha Suntawong¹

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์^{1*}

Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University^{1*}

*Corresponding author, e-mail: saucearmspandaman@gmail.com

วันที่รับบทความ: 9 มิถุนายน 2566; วันแก้ไขบทความ: 29 สิงหาคม 2566; วันตอบรับบทความ: 29 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

พระพุทธรูปไม้วัดอำมือง มีจุดประสงค์ในการสร้างเพื่อระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ตัวแทน) เพื่อสร้างรูปเคารพสักการะจากความรู้สึกศรัทธาและเลื่อมใส และเพื่อเป็นรูปแบบของการกระทำความดีหรือบุญในสังคม (ผลของการกระทำ) ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา พระพุทธรูปไม้วัดอำมืองเป็นงานพุทธศิลป์ตามแบบศิลปะท้องถิ่น โดยผสมผสานคติความเชื่อแบบท้องถิ่นกับพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้าด้วยกัน พระพุทธรูปไม้วัดอำมืองแสดงให้เห็นถึงความงามทั้งภายนอกและภายใน รวมทั้งคุณค่าจากผู้สร้าง (ศิลปิน) ที่ได้สะท้อน วิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณี ของคนอีสานใต้ได้อย่างลงตัว

คำสำคัญ: คุณค่า ความงาม พระพุทธรูปไม้อีสาน วัดอำมือง

Abstract

The Wooden Buddha in Ah Mong with the purpose of creating for remembering the Lord Buddha, an idol worshipped from faith and devotion, a form of good deeds from the beliefs of Buddhism. The Wooden Buddha in Ah Mong is a Buddhist work of local art and combines local beliefs with Buddhism and Brahmanism - Hinduism together. The Wooden Buddha in Ah Mong temple demonstrates both external and internal beauty as well as value from the creator (Artist) by reflecting on the way of life, beliefs, culture and traditions of the I-SAN (South - Eastern) people perfectly.

Keywords: Value, Aesthetic, Buddhist Image, Ah Mong Temple

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ เรียกว่า “อีสาน” มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า “อีสาน” หมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ พระศิวนหรือพระรุทระ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1419) คือ กลุ่มคนผู้อาศัยในบริเวณนี้ มักถูกเรียกรวมว่า คนอีสาน ในความเป็นจริงนั้น ในพื้นที่ดังกล่าวมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์รวมกันอาศัยอยู่ เช่น

ขมุ ซอง โส้ แส็ก กะลอง ข่า กวย ไทย-โคราช ไทย-ลาว ผู้ไทย ย้อ โย้ย ข่าพรวัว พวน บุร เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า คนอีสานมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พหุวัฒนธรรม) เช่น ภาษาถิ่น ประเพณีท้องถิ่น อาหาร รวมถึงความเป็นอยู่ท้องถิ่น ซึ่งภายในพื้นที่อีสาน ยังสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มอีสานตอนบน โดยมากมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวเป็นหลัก และในกลุ่มอีสานตอนล่าง หรือเรียกว่ากลุ่มอีสานใต้ มีกลุ่มไทย-ขแมร์ เป็นหลักรวมถึง ชาวไทย-กวย กระจายตามส่วนต่าง ๆ ของพื้นที่อีสานใต้

กลุ่มอีสานใต้ คือกลุ่มที่มีสายวัฒนธรรมกัมพูชา เชื่อมโยงกับกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ขแมร์ อยู่บริเวณพื้นที่ 5 จังหวัดในภาคอีสาน คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ซึ่งในพื้นที่ดังกล่าว กลุ่มสายวัฒนธรรมไทย-ขแมร์ ยังคงมีความเข้มแข็งและมีบทบาทต่อสังคมอย่างชัดเจน เช่น ภาษาถิ่น วัฒนธรรมประเพณี อาหารการกิน การดำรงชีวิต เป็นต้น โดยเฉพาะ จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ โดยที่จังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดที่มีประชากรกลุ่มไทย-ขแมร์มากที่สุด ชาวไทย-ขแมร์ ต่างดำเนินชีวิตโดยมีศิลปะวัฒนธรรมอันเก่าแก่สืบทอดมาช้านาน จนถึงปัจจุบัน เช่น ศิลปะการทอผ้าไหม หัตถกรรมจักสานหวาย การแกะสลัก เครื่องเงิน ศิลปะการแสดง การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ (ราศี ชัยมูล, 2542 : 2) รวมถึงวรรณกรรมท้องถิ่น ดนตรี วัฒนธรรมและประเพณี เนื่องจากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ระหว่างชายแดน และการเคลื่อนตัวของกลุ่มคนตามชายแดนมานับตั้งแต่อดีต จึงทำให้จังหวัดสุรินทร์เป็นศูนย์กลางของการตั้งถิ่นฐานของชาวเขมรสูง ที่เรียกเขมรสูงเพราะตั้งถิ่นฐานอยู่บนภูเขาไม้คานหรือพนมดงรัก (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2551 : 97) ทำให้มีการตั้งรกรากและถิ่นฐานอย่างถาวรในบริเวณจังหวัดสุรินทร์

จังหวัดสุรินทร์ มีการกระจายตัวของ กลุ่มไทย-ขแมร์ มากที่สุดในกลุ่มอีสานใต้ เนื่องมาจากมีอาณาเขตส่วนหนึ่งติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา ประชาชนยังใช้ภาษาถิ่น (เขมรถิ่นไทย) ยังคงมีการติดต่อสื่อสารระหว่างประชาชนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์กับประชาชนของประเทศกัมพูชา ผ่านการแลกเปลี่ยนทางชายแดนถาวรไทย-กัมพูชา หรือ นิยมเรียกกันว่า ช่องจอม (โอรเสม็ด) ทำให้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมเอาไว้อย่างเหนียวแน่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ประเพณีของคนสุรินทร์ที่ยังคงเชื่อมโยงกับชาติพันธุ์ขแมร์ เช่น แขนกัร แขนโฆนตา แขนขมอด แขนเนียกตาเป็น เป็นต้น สะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีท้องถิ่นมีความสำคัญในทุกมิติต่อชุมชนและการดำรงชีวิตของคนสุรินทร์ รวมทั้งความศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบผสมท้องถิ่น คติความเชื่อท้องถิ่น เช่น มืองกัลล จองโต มมัวต โฉล โบล แก-กรัวะ บ้องก๊อก เป็นต้น คติในเรื่องข้อห้าม (เตือก) ในชีวิตและการประกอบอาชีพ และประเพณีการละเล่นต่าง ๆ เช่น กะโน้ปติงต้อง เจริง กันตริ้ม เรือมอ้ายย เรือมอันเร ลูตอันเร เรือมตรข เป็นต้น ให้เป็นเมืองเอกลักษณ์วัฒนธรรมขแมร์โบราณ

ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ ส่งผลต่ออิทธิพลและวัฒนธรรมกลุ่มไทย-ขแมร์ ลักษณะเฉพาะเกิดขึ้นจากสาเหตุของการเคลื่อนย้าย คน บริเวณรอยต่อของชายแดน อิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากการนับถือพุทธศาสนาแบบท้องถิ่น ความเชื่อเรื่องศาสนาของคนอีสานทั้งหมด รวมถึงกลุ่มอีสานตอนล่าง(อีสานใต้) มีความเชื่อและศรัทธาต่อพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังได้รับอิทธิพลจากคนไทยภาคกลางที่ใช้แนวคิดพุทธศาสนาเป็นกรอบในการขัดเกลาผู้คนในสังคมไม่ให้เกิดความผิด คือ สอนให้เกรงกลัวต่อบาป ละอายต่อการทำบาป ไม่กล้าทำผิดศีลธรรม ขณะเดียวกันพุทธศาสนาংশอนผู้คนให้ทำบุญ คือ ทำกรรมดีด้วยวิธีการต่าง ๆ เมื่อตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ จึงเป็นกุศโลบายให้คนทำดี (กฤษฎา ศรีธรรมา, 2558 : 47) โดยการปลูกฝังคติความเชื่อในเรื่องกรรมได้ขยายอิทธิพลลงสู่สังคมอีสาน พุทธศาสนาจึงยังรักคติความเชื่อ และผสมผสานกลายเป็นศาสนาท้องถิ่น (Popular Buddhism) ของสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภายหลังจากการรับเอาแนวความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาเป็นภูมิปัญญาทางด้านศาสนา ได้สอดแทรกคติความเชื่อเรื่อง กรรม ไปสู่หลักประพฤติปฏิบัติของสังคม กลายเป็นกรอบศีลธรรมและจริยธรรมท้องถิ่น ว่าด้วยเรื่องเจตนา การกระทำ และผลแห่งการกระทำ จนกระทั่งพัฒนาไปสู่รูปแบบของประเพณีและวัฒนธรรมทางพุทธ

ศาสนาแบบท้องถิ่น เช่น คติความเชื่อในเรื่อง ฮีต 12 และกอง 14 งานบุญประเพณี หลักความเชื่อ โชคลาง รวมถึง รูปเคารพ (พระพุทธรูป) เป็นต้น

พระพุทธรูป ได้เข้ามามีบทบาทในพื้นที่โดยเชื่อมโยงระหว่าง หลักคำสอนกับความศรัทธาของคนในแต่ละพื้นที่ อิทธิพลความเชื่อทางศาสนาได้ผสานระหว่างจินตนาการท้องถิ่นกับรูปแบบทางพุทธศาสนา เป็นภาพสะท้อนการนับถือผู้ศรัทธาในหลักคำสอนและวิถีปฏิบัติของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปจึงเป็นเสมือนตัวแทนของศาสนาและตัวแทนของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เพราะการสร้างพระพุทธรูปนั้น คือการนำเอาเอกลักษณ์เฉพาะของสังคมมาผสมหลอมรวมเข้ากับพุทธศิลป์ เรียกว่า สกุลช่างท้องถิ่น (ศิลปะชาวบ้าน) มีการตกแต่งตัดต่อเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับสังคมของตนเอง ดังปรากฏพระพุทธรูปตามภูมิภาคต่าง ๆ มีความแตกต่างและเอกลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ การสร้างพระพุทธรูปนั้น สามารถสร้างด้วยวัสดุหลากหลาย เช่น เหล็ก หิน ดิน ทองเหลือง ทองแดง ทองคำ เงิน ชิน สำริด เป็นต้น รวมถึง ไม้ (พระพุทธรูปไม้) เป็นวัสดุที่สามารถหาได้ทั่วไป แต่มีคุณสมบัติไม่คงทนและถาวรเท่ากับวัสดุอื่น ๆ

พระพุทธรูปไม้ เป็นรูปเคารพของ พระพุทธเจ้าตามคติความเชื่อในการสร้างขึ้น โดยปรากฏได้ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น การสร้างพระพุทธรูปสามารถสะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ ความศรัทธา ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละภูมิภาคได้ โดยพระพุทธรูปไม้อีสาน หรือนิยมเรียกสั้น ๆ ว่าพระไม้ เป็นศาสนวัตถุที่ครั้งหนึ่งนิยมสร้างเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมอีสาน (วิทยา วุฒิไธสง, 2565 : 2) กล่าวคือพระพุทธรูปพระพุทธรูปไม้หรือพระไม้ ได้สะท้อนวิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ของคนอีสานทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอีสานตอนบนและกลุ่มอีสานตอนล่าง ซึ่งมีทั้งความคล้ายคลึงบางอย่าง และมีความแตกต่างบางสิ่งในความเชื่อต่อพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพสะท้อนของพุทธศิลป์ (ท้องถิ่น) แตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน

พระพุทธรูปไม้ในจังหวัดสุรินทร์ เกิดจากความเชื่อของชุมชน กลุ่มไทย-ขแมร์ นิยมสร้างพระพุทธรูปไม้ในช่วงเข้าพรรษา มีการคัดเลือกไม้มงคล เช่น ไม้จันทร์หอม ไม้ตะเคียน ไม้พยุง ไม้กันเกรา เป็นต้น เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม และมีการแกะสลักพระพุทธรูปไม้เพื่อเป็นพุทธบูชาไปถวายวัดใดวัดหนึ่งในวันออกพรรษา หรือ “วันเทโวโรหนะ” พระพุทธรูปไม้ในจังหวัดสุรินทร์จึงสะท้อนถึงพุทธศิลป์ (ท้องถิ่น) ในสายวัฒนธรรม สกุลช่างท้องถิ่นไทย-ขแมร์ ได้อย่างชัดเจนโดยมีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมเขมร แสดงถึงคุณค่าและความงดงามวิถีชีวิตของคนในจังหวัดสุรินทร์ซึ่งยังคงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่

วัดอาม็อง

วัดอาม็อง ตั้งอยู่ที่บ้านอาม็อง เลขที่ 27 หมู่ที่ 13 ต.ท่าสว่าง อ.เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ มีเนื้อที่ 15 ไร่ 40 ตารางวา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดอาม็องได้รับอนุญาตให้สร้างวัด เมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ.2528 ตั้งชื่อวัดอาม็อง เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2528 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2547

ปัจจุบันมี พระมหาสุขสันต์ สุจิตโต/อุตสาห์ดี ป.ธ.3, น.ธ.เอก, พธ.บ., คม. ดำรงตำแหน่งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดอาม็อง มีพระภิกษุและสามเณรในวัดทั้งหมด 18 รูป

ทำเนียบเจ้าอาวาส

1. พระอธิการพลัน จนทโชโต พ.ศ. 2528 – พ.ศ. 2533
2. พระอธิการน้อย โกวิท พ.ศ. 2533 – พ.ศ. 2543
3. พระอธิการวิลาส กนตวิโร พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2556

4. พระครูโสภณธรรมาภิรักษ์, ดร. (วิรัตน์ โสภณสีโล ป.ธ.3 น.ธ.เอก) พ.ศ. 2556 – พ.ศ. 2565
5. พระมหาสุขสันต์ สุจิตโต/อุตสาห์ดี (ป.ธ.3, น.ธ.เอก) พ.ศ. 2565 – ปัจจุบัน

พระพุทธรูปไม้ในวัดอาม้อง

พระพุทธรูปไม้อีสานตอนล่าง ไม่สามารถระบุได้ชัดเจนว่ามีประวัติความเป็นมาเช่นไร เช่นเดียวกันกับพระพุทธรูปไม้อีสานตอนเหนือ ในอีสานได้มีคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับการสร้างพระพุทธรูปในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเชื่อในเรื่องของผลบุญ บารมี ตัวแทนพระพุทธเจ้า เป็นต้น พระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปไม้ ในบริเวณอีสานใต้ โดยมากนิยมสร้างพระพุทธรูปปาง ปางประทานพรและปางนาคปรก เป็นส่วนใหญ่ ดังปรากฏในวัดอาม้อง ดังภาพที่ 1

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

ภาพที่ 1 พระพุทธรูปปางนาคปรก (ก) (ข) (ค) (ง)

ที่มา : กานต์ กาญจนพิมาย (2566ก)

จากภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างนาคกับคติความเชื่อท้องถิ่น คติความเชื่อพราหมณ์-ฮินดู รวมถึงคติความเชื่อในพุทธศาสนา ทำให้การสร้างพระพุทธรูปนาคปรกเป็นที่นิยมของชาวกัมพูชาและบริเวณอีสานใต้ มีอิทธิพลต่อการสร้างรูปเคารพและประติมากรรมรวมถึงพระพุทธรูปไม้ด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏพระพุทธรูปปางตามพุทธประวัติ อาทิเช่น ปางห้ามญาติ ปางห้ามสมุทร ปางสมาธิ ปางมารวิชัย เป็นต้น ดังภาพที่ 2

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปปางห้ามญาติ (ก) ปางห้ามสมุทร (ข) ปางมารวิชัย (ค) ปางสมาธิ/ ทรงเครื่อง (ง)

ที่มา : กานต์ กาญจนพิมาย (2566ข)

จากภาพที่ 2 จะเห็นได้ว่า การสร้างพระพุทธรูปไม่ว่าวัสดุจะเป็นชนิดใด พื้นฐานคติความเชื่อของคนอีสานตอนล่างมักนิยมสร้างบนพื้นฐานปางนาคปรก หรือในราชอาณาจักรกัมพูชา เรียก ปางปรกนาค สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเช่นเดียวกับอีสานตอนบนระหว่างสองฝั่งโขง ความสัมพันธ์ทาง

ภูมิศาสตร์ส่งผลต่ออิทธิพลความเชื่อ รูปแบบสังคม วิถีชีวิต เหนือสิ่งอื่นใดนั้นคือความกลมกลืนโดยยึดถือพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำรงชีวิต การสร้างพระพุทธรูปไม้จึงปรากฏขึ้นเพื่อตอบสนองตนเอง ชุมชน และสังคม โดยมีได้มองเพียงรูปลักษณ์จากวัสดุ แต่มองไปถึง ตัวแทน ที่แฝงไว้ภายใน (พระพุทธรูปเจ้า) สะท้อนความงามภายในและภายนอก

ความงามของพระพุทธรูปไม้วัดอาเมือง

ความงาม คือ สถานภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน และความชื่นชม ความแปลกตา น่าทึ่ง ผ่านการเข้าใจและการรับรู้ของสิ่ง ๆ นั้น หรือ เป็นสิ่งที่ชวนให้หลงใหล พึงพอใจ ความงามหรือสุนทรียะ เกิดขึ้นระหว่างความงามของวัตถุและความงามในจิตใจของเราความงามเกิดจากความสัมพันธ์ของวัตถุและสุนทรียภาพในตัวเรา ความงามของธรรมชาติ ความงามของภาพเขียน ความไพเราะงดงามของกวีนิพนธ์อาจมีอยู่ แต่ตัวเราเองต้องมีศักยภาพในการชื่นชมหรือสื่อสารความงาม เราจึงจะสัมผัสกับความงามนั้นได้ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2546 : 45) ความงามจึงปรากฏแก่ผู้รู้จากสิ่งที่ถูกรับรู้

พระพุทธรูป จัดอยู่ในประติมากรรมประเภทรูปเคารพ หมายถึงงานปาติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชา หรือ สิ่งแทนในทางความเชื่อและศาสนา พระพุทธรูป หรืออัครสาวก รูปพระคริสต์และนักบุญต่าง ๆ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นเกี่ยวกับคติความเชื่อดังกล่าว ลักษณะของปาติมากรรม รูปเคารพจะมีความแตกต่างกันไปตามปรัชญาของแต่ละศาสนาตลอดจนอิทธิพลและความเชื่อของมนุษย์สมัยนั้น ๆ (สุชาติ เถาทอง, 2532 : 131) พระพุทธรูปไม้จึงเป็นประติมากรรมรูปเคารพเพื่อเป็นตัวแทนพระพุทธรูปเจ้าและความศรัทธาของคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การสร้างพระพุทธรูป โดยมากมีรูปแบบทางศิลปะ 2 สกุล คือ ศิลปะสกุลช่างหลวง คือ มีรูปแบบ สัดส่วนมาตรฐาน วิธีการเป็นเอกภาพกัน กับ ศิลปะชาวบ้านหรือศิลปะท้องถิ่น ศิลปะชาวบ้าน คือ การร้องรำทำเพลง จิตรกรรม การวาดเขียน และอื่น ๆ ซึ่งมีกำเนิดมาจากชีวิตจิตใจของประชาชน เรียกว่า ศิลปะชาวบ้าน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2546 : 6) ไม่มีรูปแบบ สัดส่วนตายตัว จดจำ จินตนาการตาม ศิลปินท้องถิ่น ความงามของศิลปะท้องถิ่นจึงสะท้อนออกมาได้ทั้งภายนอกและภายใน

ความงามภายนอก คือ การแสดงออกมาเป็นวัตถุหรือความจริงที่ปรากฏขึ้นมาเป็นพระพุทธรูปไม้อีสานในประเด็นนี้เองคือความจริง ที่สะท้อนสัจธรรมเพราะโดยส่วนใหญ่ ศาสนศิลป์มักแสดงคามหมาย คำสอนหรือบางสิ่งบางอย่างที่บ่งชี้ถึงความเป็นศาสนานั้น ๆ ในแง่ศาสนาศิลป์น่าที่จะจัดอยู่ในกลุ่มสัจนิยม (Realism) ที่สะท้อนความเป็นจริง สัจธรรม คำสอน ภูมิปัญญา และสะท้อนประสบการณ์ของศิลปิน

ความงามจากวัตถุ (พระพุทธรูปไม้) การเชื่อมโยงเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความงามแบบสัมพัทธนิยม (Relationism) คือ มีความงามระหว่างวัตถุและความงามที่อยู่ในตัวสุนทรียธาตุ เพราะต้นแบบของพระพุทธรูปเป็นแบบอุดมคติ ความพึงพอใจของศิลปินคือได้สัดส่วนตามงามศิลปะ กลมกลืนดูสวยงามและตรงตามอุดมคติในทางศาสนาเพื่อให้เกิดความงามที่ปรากฏเป็นรูปธรรม

ความงามภายใน คือ คุณค่าและความดี ซึ่งปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมมีคุณค่าความงามในแบบอัตนัย (ศิลปิน) ธาตุของความงามปรากฏพร้อมกับศิลปินที่เป็นผู้ถ่ายทอดผลงานออกมา ดังคำกล่าวว่า “ศิลปกรรมเป็นส่วนหนึ่งของคนหนึ่ง ๆ เสมอหรือพูดให้ถูกกว่านั้นว่าเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากบุคคล” (กิริติ บุญเจือ. 2522 : 34) ผู้ที่เข้าใจพระพุทธรูปไม้ ไม่ได้เผชิญหน้ากับสุนทรียธาตุในฐานะบุคคลหรือวัตถุ หากแต่เป็นการเผชิญหน้ากับตัวผู้สร้างขึ้นเองความงามในแง่จึงเป็นแบบอัตนัย ในอีกแง่หนึ่ง ความงามตามความหมายของพระพุทธศาสนา ความงาม ก็คือความดี ในทางพระพุทธศาสนา ประเด็นนี้หากมองในแง่ของการสร้างพระพุทธรูปไม้อีสานแล้วก็นับได้ว่าเป็นความดีในการกระทำที่มีเจตนาดีซึ่งเป็นความงามภายในจิตใจและได้สะท้อนออกมาในรูปของวัตถุหรือรูปธรรมขึ้นมา มูลเหตุจึงมา

จากความดี และความดี คือ ความงาม อาจกล่าวได้ว่า คือ ความงามภายในจิตใจได้สะท้อนออกมาในรูปของวัตถุ ที่รองรับนามธรรมคล้ายกับการทำความดีอื่น ๆ

ดังนั้น ความงามของพระพุทธรูปไม้จึงปรากฏมาทั้ง 2 ส่วนคือ ความงามภายนอกและความงามภายใน ซึ่งภายนอกนั้น สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น (อีสานใต้) มีปางนาคปรก รูปธรรมแบบวัฒนธรรมร่วมกัมพูชา มีสัดส่วนความงามตามแบบศิลปะท้องถิ่น และภายในนั้นสะท้อน คติความดี คติความเชื่อท้องถิ่น คติความเชื่อพราหมณ์-ฮินดูและคติความเชื่อพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ออกมาเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปไม้อีสานใต้

คุณค่าของพระพุทธรูปไม้วัดคามือ

คุณค่า คือ คุณสมบัติที่ได้จากการประเมินสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548 : 104) การประเมินคุณค่าของพระพุทธรูปไม้ ตั้งอยู่บนฐานของ ความงาม ความดี และความจริงเราสามารถจำแนกออกเป็น 2 ส่วนได้คือ

คุณค่า สะท้อนความงามภายนอก คือ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่านอกตัว กล่าวคือ พระพุทธรูปไม้ ทำหน้าที่รูปธรรม ในฐานะตัวแทน(สัญลักษณ์)พระพุทธเจ้า ปรากฏเป็นวัตถุธรรมทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ (Means) ไปสู่ความดี (ความงามภายใน) โดยถวายแด่พุทธศาสนา ความงามภายนอกสะท้อนคุณค่า วิถีชีวิต สุนทรียธาตุของศิลปินโดยตรง จากภายนอกเป็นเครื่องมือที่สะท้อนความงาม ความน่าทึ่ง ความประทับใจ ของผู้รับรู้โดยตรง

คุณค่า สะท้อนความงามภายใน คือ การที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีค่าในตัวเอง กล่าวคือ พระพุทธรูปไม้ ในฐานะเป็นเครื่องมือ (Means) นำไปสู่เป้าหมาย (End) ในฐานะของความดีจากผลการกระทำของผู้สร้าง ดังนั้นคุณค่าภายในของพระพุทธรูปไม้ คือ ผลของการทำไม่ว่าจะด้วยเหตุผลในการสร้าง (กระทำ) ด้วยเป้าหมายใดคุณค่าที่แฝงไว้คือเรื่องเดียวกัน ความงามที่เกิดขึ้นจึงเป็นความงามภายในของผู้สร้าง

นอกจากนี้ วัสดุในการสร้างขึ้น คือไม้ มีคุณสมบัติไม่คงทนและถาวร เราสามารถนำคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายให้สอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์ หรืออธิบายธรรมชาติของ สรรพสิ่ง การเกิดขึ้น (อุปาทะ) ตั้งอยู่ (ฐิติ) และดับไป (ภังคะ) ได้ กุศโลบายทางธรรม สามารถอธิบายโดยเป็นนัยยะของคำสอน การไม่ยึดติดต่อภาพลักษณ์ของพระพุทธเจ้า ความงามมิได้เกิดขึ้นเพียงภายนอกแต่ได้สะท้อนความงามบริสุทธิ์จากภายใน

คุณค่าของพระพุทธรูปไม้ของวัดคามือ ตั้งอยู่บนฐานของความงาม ความดี และความจริง ซึ่งหากเราแบ่งตามหลักแห่งประโยชน์หรือหลัก (กรรม) การกระทำ รวมถึงผลลัพธ์จากการกระทำตามหลักของพุทธศาสนา เราสามารถจำแนกคุณค่าได้เป็น 3 ประเภท

1. คุณค่าต่อตนเอง คือ ผลที่ได้รับทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการสร้างพระพุทธรูปไม้ คุณค่าภายในได้กระทำความดี จากผลของการกระทำของผู้สร้าง คือ ได้รับผลานิสงส์ผลบุญแก่คนสร้าง ต่ออายุและสืบชะตา มีรูปงาม มีบารมีสูง มียศฐา บรรดาศักดิ์ มีความสุข ปราศจากโรค อายุยืนยาว เกิดในตระกูลสูง มีทรัพย์ เป็นต้น กล่าวคือเป็นการกำหนดการกระทำ (กุศล) ดี แก่ตนเองซึ่งได้โดยตรง คุณค่าภายนอก ได้จากการสร้างสรรค์ผลงานในเชิงศิลปะท้องถิ่น สืบสานพุทธศาสนา เป็นต้น จึงก่อให้เกิดคุณค่าทั้งภายในและภายนอกต่อตนเอง

2. คุณค่าต่อชุมชน คือ ผลผลิตจากสังคมโดยได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา ก่อให้เกิดประเพณีท้องถิ่น เกิดงานพุทธศิลป์ท้องถิ่นแก่ชุมชน สร้างความเชื่อมโยงระหว่างคนในชุมชนผ่านรูปเคารพพระพุทธรเจ้า รวมถึงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

3. คุณค่าต่อสังคม คือ แหล่งเรียนรู้ของชุมชน สำหรับทั้งคนในและคนนอกชุมชน นักเรียนนักศึกษา ผู้สนใจในงานศิลปะ ศึกษามานุษยวิทยา เป็นต้น คงความเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมอีสานใต้เอาไว้ให้ รวมถึงอนุรักษ์วัตถุมีคุณค่าไว้ให้คงอยู่สืบต่อไป

นอกจากนี้อาจแบ่งออกได้เป็น คุณค่าแท้และคุณค่าเทียม คุณค่าแท้ คือ หลักธรรมคำสอนซึ่งระลึกจากการสร้างพระพุทธรูป หรือ นัยยะของพระพุทธรูปไม้ รวมถึงการระลึกถึงคุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้โดยตรงจากพระพุทธรูปไม้ คุณค่าเทียม คือ คุณลักษณะหรือคติการสร้างจากไม้ชนิดต่าง ๆ ตามความเชื่อในเรื่องไม้ เป็นเพียงสิ่งที่ประกอบขึ้นจากสมมติบัญญัติ จึงเป็นลักษณะภายนอกของคุณค่าเทียม

ดังนั้นคุณค่าพระพุทธรูปไม้ของวัดอามื่อง ประกอบด้วยคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก เป็นทั้งคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม รวมถึงก่อให้เกิดคุณค่าแก่ตนเอง ชุมชนและสังคมได้ พระพุทธรูปไม้จึงมีส่วนสำคัญในการเติมเต็มหลักคำสอน ความเชื่อของพุทธศาสนา เพื่อให้เหมาะกับคนที่แตกต่างกันไปตามระดับการเรียนรู้ ความเข้าใจคุณค่าก็จะบังเกิดขึ้นจากนัยยะของพุทธธรรมเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการศึกษาพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทสรุป

พระพุทธรูปไม้วัดอามื่อง มีจุดประสงค์ในการสร้างเพื่อระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ตัวแทน) เพื่อสร้างรูปเคารพสักการะจากความศรัทธาและเลื่อมใส เพื่อเป็นรูปแบบของการกระทำความดีหรือบุญในสังคม (ผลของการกระทำ) นอกจากนี้ยังสามารถสะท้อนถึงรูปธรรมหรือพุทธศิลป์ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานแบบศิลปะท้องถิ่น ซึ่งผสมผสานคติความเชื่อแบบท้องถิ่นเข้ากับพุทธศาสนา พราหมณ์-ฮินดู ออกมาเป็น รูปธรรม โดยใช้วัสดุไม้เป็นวัสดุ ก่อให้เกิดเป็นสุนทรียภาพสำหรับผู้รับรู้ ปรากฏ ความงามภายนอกและความงามภายใน ซึ่งภายนอกนั้นสะท้อนความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น (อีสานใต้) มีปางนาคปรก รูปธรรมแบบวัฒนธรรมร่วมกัมพูชา มีสัดส่วนความงามตามแบบศิลปะท้องถิ่น และภายในนั้นสะท้อน คติความดี คติความเชื่อท้องถิ่น คติความเชื่อพราหมณ์-ฮินดูและคติความเชื่อพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ออกมาเป็นเอกลักษณ์ของพระพุทธรูปไม้อีสานใต้ได้เป็นอย่างดี

คุณค่าและความงามของพระพุทธรูปไม้วัดอามื่อง มีทั้งคุณค่าภายในและคุณค่าภายนอก เป็นทั้งคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม รวมถึงก่อให้เกิดคุณค่าแก่ตนเอง ชุมชนและสังคมได้ พระพุทธรูปไม้จึงมีส่วนสำคัญในการเติมเต็มหลักคำสอน ความเชื่อของพุทธศาสนาเพื่อให้เหมาะกับคนที่แตกต่างกันไปตามระดับการเรียนรู้ ความเข้าใจคุณค่าก็จะบังเกิดขึ้นจากนัยยะของพุทธธรรมเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการศึกษาพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การก่อสร้างพิพิธภัณฑสถานพระพุทธรูปไม้โบราณของท่านพระครูโสภณธรรมาภิรมย์ ได้สร้างคุณค่าให้กับวัดอามื่อง ชุมชน และสังคม รวมทั้งคำสอนของพุทธศาสนาผ่านพุทธศิลป์ เพื่อยกระดับความดีในจิตใจของคน ปรากฏออกมาด้วย รูปธรรม จึงควรแก่การยกย่องและสืบทอดแนวความคิด การอนุรักษ์เพื่อให้ยังคงอยู่กับเราสืบต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา ศรีธรรมา. (2558). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). มหาสารคาม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- กานต์ กาญจนพิมาย. (2566ก). **พระพุทธรูปปางนาคปรก** [ภาพถ่าย]. 12 พฤษภาคม 2566. สุนทร : วัดอามื่อง หมู่ที่ 13 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์.
- กานต์ กาญจนพิมาย. (2566ข). **พระพุทธรูปปางตามพุทธประวัติ** [ภาพถ่าย]. 12 พฤษภาคม 2566. สุนทร : วัดอามื่อง หมู่ที่ 13 ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์.
- กิริติ บุญเจือ. (2522). **ปรัชญาศิลปะ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). **พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊ค.
- ราศี ชัยมูล. (2542). **วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของชาวไทยเขมรบ้านพลวง ตำบลพลวง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์**. วิทยานพนธ์. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วิทยา วุฒิไธสง. (2565). **พระไม้ลายมือ**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2546). **ศิลปะชาวบ้าน Folk Art**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). **สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเนดไคว.
- สุชาติ เถาทอง. (2532). **ศิลปะกับมนุษย์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2551). **ภูมิไทย ชุดไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. สุรินทร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.